

Mieczysław Ptaśnik

Zabytki w służbie społeczeństwa

Ochrona Zabytków 17/2 (65), 3-5

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZABYTKI W SŁUŻBIE SPOŁECZEŃSTWA

Doba współczesna, a przede wszystkim przemiany gospodarczo-społeczne w krajach socjalistycznych, niosą nieodwracalne przeistoczenia w pojmowaniu zadań kultury i jej roli w życiu narodu. Jesteśmy świadkami przeobrażeń światopoglądowych i towarzyszących im procesów mniej lub bardziej zorganizowanego upowszechnienia kultury, sztuki i najnowszych osiągnięć nauki wśród szerokich rzesz społeczeństwa.

Najmniejszej wątpliwości nie wzbudza dziś powszechna świadomość społecznej funkcji teatru, sztuk plastycznych, literatury i wielu innych dziedzin naszego życia kulturalnego. Zrozumiała stała się również społeczna rola muzealnictwa, które upowszechnia sztukę, etnografię, historię, nauki przyrodnicze, technikę i stale powiększający się wachlarz dyscyplin współczesnej wiedzy o świecie. Powstaje pytanie, czy przekonanie o społecznej roli zabytku architektury jest również ugruntowane w świadomości naszego społeczeństwa?

Każdy zabytek architektury, jak i zabytek ruchomy, stanowi dobro kultury będące przedmiotem zainteresowania naukowego ze strony specjalistów; jest on nie tylko dokumentem przeszłości kraju, czy regionu, ale równocześnie, oprócz tych niezwykle ważnych momentów, spełnia dwie bardzo istotne funkcje o jak najbardziej społecznym charakterze. Funkcjami tymi są: rola użytkowa, służeńie potrzebom współczesnego życia oraz rola oświatowa poprzez upowszechnianie treści związanych z danym obiektem.

Zsumowanie tych funkcji, spełnianych przez obiekt zabytkowej architektury, może dawać już pewien przybliżony obraz społecznej roli zabytku. Podkreślam przybliżony, gdyż wchodzi tutaj w grę dodatkowe elementy, jak np. problem tradycji, nawarstwień psycholo-

gicznych w społeczeństwie, które od wielu pokoleń związane jest z pewnymi zabytkami względnie całymi zespołami zabytkowymi. Stąd już tylko krok do poważnego zagadnienia psychologiczno-socjologicznego, jakim jest rola zabytku we współczesnym społeczeństwie, społeczeństwie, które chce żyć nowoczesnie, posługiwać się współczesną techniką, ale równocześnie chce być otoczone dowodami ciągłości rozwoju kulturalnego, świadczącymi o tradycjach narodowych.

Dwudziestolecie Polski Ludowej zobowiązuje nas do oceny tego, czego dokonaliśmy w ciągu 20 lat. Nie od rzeczy będzie, jeżeli prześledzimy rozwój społecznego zaangażowania zabytku w Polsce na przestrzeni 20-lecia.

Pierwszy okres ratowania zabytków architektury ocalałych z pożogi wojennej, to zabezpieczanie ruin, pokrywanie prowizorycznymi dachami itp. Prace miały na celu zachowanie substancji zabytkowej, pomników kultury, dokumentów historii. Było to wielkie zadanie nie tylko konserwatorskie, ale akcja o charakterze społeczno-politycznym. Stworzono podstawy do adaptacji zamków, pałaców i dworów, które stały się własnością całego społeczeństwa i zostały przeznaczone dla jego potrzeb. Przygotowywano projekty odbudowy dzielnic staromiejskich i włączenia ich w normalny rytm życia wielkich ośrodków urbanistycznych. Należy przypuszczać, że w tych latach, jakkolwiek problem społecznego wykorzystywania obiektów zabytkowych był zawsze jednym z naczelných postulatów służby konserwatorskiej, nie wysuwano na czoło funkcji oświatowych. Podkreślano raczej momenty tradycji historycznej i rolę zabytku jako pomostu pomiędzy przeszłością a terażniejszością.

Lata następne, pomimo wielu trudności wynikających z ogromu zniszczeń wojennych i po-

trzeb odbudowującego się kraju, zaczęły dawać rezultaty. Odżyła warszawska Starówka, stając się przykładem włączenia zabytkowego zespołu do nurtu życia organizmu wielkomiejskiego. Odbudowane zabytki Gdańska, Wrocławia, Poznania, Szczecina, Paczkowa i wielu innych ośrodków służą mieszkańcom tych miast. Przeprowadzono setki adaptacji obiektów zabytkowych dla potrzeb socjalnych, kulturalnych, mieszkaniowych. Wprowadzono żelazną zasadę maksymalnego wykorzystania obiektów zabytkowych dla celów użytkowych przy pełnym uszanowaniu wymagań konserwatorskich. Użytkowano w ten sposób potrójny efekt: uratowania podstawowej masy obiektów zabytkowych, racjonalnego zagospodarowania ich i stworzenia punktu wyjściowego dla szerokiej działalności oświatowej — upowszechniania piękna form architektonicznych i historii narodu za pośrednictwem zabytku.

Stale rozwijający się masowy ruch turystyczny w naszym kraju, co jest dużym osiągnięciem społecznym obecnego okresu, wymaga nasycenia odpowiednimi treściami kulturalno-oświatowymi. Sporo zrobiono na tym polu, ale jeszcze wiele pozostaje do zdziałania. Zabytki architektury stanowią nie byle jaką atrakcję turystyki krajowej i zagranicznej a często nawet są jej głównym celem. Stąd znaczenie umiejętnego wyeksponowania ich wartości historycznych i artystycznych, wydobycia treści szczególnie istotnych dla upowszechniania, które pogłębiają wiedzę społeczeństwa o przeszłości i współczesności.

Wszystko to powoduje nawiązywanie i zacieśnianie obustronnej więzi łączącej zabytek ze społeczeństwem. Więź ta jest niezbędna dla „życia” obiektu zabytkowego, jak też, z całą pewnością potrzebna jednostce i społeczeństwu. Mamy wiele przykładów żywego i stałego zainteresowania społeczeństwa zabytkami, ich losem, dziejami i możliwościami wykorzystania dla potrzeb współczesnego życia. Odbiciem tego są m. im. informacje i artykuły zamieszczane w prasie codziennej i czasopiśmie. Prasa nie tylko opisuje i informuje, ale często wskazuje kierunki takich czy innych rozwiązań, nawołuje do otaczania opieką obiektów nie posiadających gospodarza. Już same tytuły: „Zabytki w służbie społeczeństwa”, „Zabytki w służbie przyszłości”, łączące zabytek ze społeczeństwem oraz jego potrzebami, nie tylko dnia dzisiejszego, ale również jutra, świadczą o coraz pełniejszym zrozumieniu tego problemu. Tytuły artykułów prasowych spełniają często rolę haseł wytyczających kierunek działania nie tylko konserwatorskiego, ale także społecznego. Wokół zabytków rozwija się ruch społeczny, skupiający zarówno wytrawnych regionalistów i „zabytkowiczów”, jak też młodzież oraz ludzi, którzy po pracy szukają niejednokrotnie wytchnienia w zainteresowaniach społeczno-kulturalnych. Społeczny ruch wokół zabytków to nie tylko spora już dziś armia społecznych opiekunów zabytków, licząca ponad 1600 aktywnych

działaczy, ale również towarzystwa regionalne, towarzystwa miłośników ziem i miast, ich przeszłości i współczesności.

Dowodem pełnego zrozumienia społecznej roli zabytków jest ustawa sejmowa „O ochronie dóbr kultury i o muzeach”, która powstała w Polsce Ludowej, Jej intencją i myślą przewodnią jest nie tylko „ochrona dóbr kultury, stanowiących dorobek myśli i pracy wielu pokoleń” będąca „obowiązkiem Państwa i powinnością jego obywateli”, ale również nadanie wysokiej rangi społecznej zabytkom i działalności zmierzającej do ich zachowania. Mówi o tym w sposób dobitny artykuł 3 Ustawy, stwierdzający, że „celem ochrony dóbr kultury jest ich zachowanie, należyte utrzymanie oraz społecznie celowe wykorzystanie i udostępnienie dla celów naukowych, dydaktycznych i wychowawczych, tak aby służyły nauce oraz popularyzacji wiedzy i sztuki, stanowiły trwałe elementy rozwoju kultury narodowej i były czynnym składnikiem życia współczesnego społeczeństwa socjalistycznego”.

Taka koncepcja celu i roli ochrony dóbr kultury, zawarta w postanowieniach najwyższej władzy naszego kraju, jaką jest Sejm PRL, mogła się zrodzić i może być w pełni realizowana jedynie w socjalistycznych warunkach ustrojowych. Toruje ona sobie jednak drogę na całym świecie. Dowodem tego jest fakt, że myślą przewodnią Międzynarodowego Roku Ochrony Zabytków, ogłoszonego przez UNESCO w br. jest właśnie jak najszersze powiązanie zabytków ze społeczeństwem i jego potrzebami. Ten cel przyświeca również międzynarodowemu kongresowi poświęconemu ochronie zabytków, który został zwołany na koniec maja 1964 roku w Wenecji. W jego programie na czoło wysuwają się problemy adaptacji obiektów zabytkowych dla potrzeb życia społecznego oraz ich funkcja oświatowa w nowoczesnym społeczeństwie. Kongres w Wenecji zainauguruje Międzynarodowy Rok Ochrony Zabytków. Mamy prawo być dumni z faktu, że podsumowując nasze osiągnięcia w dziedzinie ochrony zabytków z okazji XX-lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, możemy wykazać się poważnymi sukcesami zarówno w dziedzinie teorii, jak i praktyki konserwatorskiej. Możemy przedstawić nie tylko na forum międzynarodowym, ale przede wszystkim naszemu społeczeństwu, Partii i Rządowi, niemałe wyniki prac konserwatorskich, osiągnięcia w dziedzinie odbudowy zabytków przekazanych społeczeństwu.

To wielkie dzieło dokonane zostało wysiłkiem całego narodu. Zabytki stają się trwałym składnikiem współczesnego życia socjalistycznego społeczeństwa.

mgr Mieczysław Ptaśnik — Dyrektor
Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków
Warszawa

LES MONUMENTS HISTORIQUES AU SERVICE DE LA SOCIÉTÉ

Le temps présent et surtout les changements économiques et sociaux dans les pays socialistes causent des transformations irrévocables dans la compréhension de la culture et de son rôle dans la vie de la nation. Les transformations des idées sur le monde et la vie sont accompagnées par la vulgarisation de la culture, des arts et des sciences parmi les masses. Cela s'applique aussi à la conscience du rôle social des monuments historiques. Tout monument architectural et tout objet d'art étant un bien culturel n'est pas seulement un document du passé mais il remplit deux fonctions sociales essentielles: la fonction utilitaire de servir aux besoins de la vie contemporaine, et l'autre fonction éducative en tant que la propagation des idées ou de l'histoire relatives à ce monument ou objet. Il s'ensuit de là que le rôle du monument historique est à servir la société qui veut vivre d'une manière moderne mais en même temps elle veut être entourée des preuves de la continuité de son développement culturel, témoignant de ses traditions nationales. Les vingt ans de l'existence de la Pologne Populaire nous incitent à évaluer ce que nous avons fait pour la protection des monuments pendant cette période. La première étape c'était la protection des monuments architecturaux sauvés des dégâts de la guerre, la protection des ruines, la construction des toitures provisoires etc. Ces travaux avaient pour but de préserver la substance historique des monuments de culture, des documents de l'histoire. C'était une tâche très importante non seulement du point de vue de conservation, mais aussi une action sociale et politique. Les châteaux, les palais et les maisons de campagne qui sont devenus la propriété commune de la société, ont été adaptés aux besoins de cette société. Des projets de reconstruction des quartiers anciens et de leur inclusion au rythme de la vie moderne des grands centres urbains ont été élaborés.

Ces efforts ont donné de bons résultats au cours des années suivantes lorsqu'on appliquait au maximum le principe d'utiliser les monuments architecturaux tout en respectant les exigences de conservation. Les monuments architecturaux sont d'un grand attrait pour les touristes polonais et étrangers dont le nombre croît toujours. Tout cela renforce encore les liens entre la société et les monuments. Ces liens sont indispensables pour assurer l'existence des monuments et en même temps ils sont indispensables aux individus et à la communauté. Nous avons des preuves nombreuses de l'intérêt vif et continu porté par la société aux monuments historiques, leur histoire, leur destin, leur possibilité de servir aux besoins de la vie contemporaine. Notre loi sur la protection des monuments historiques et des musées est une preuve de la compréhension du rôle social des monuments historiques. L'intention et l'idée-maitresse de cette loi est non seulement de protéger les biens culturels, mais aussi d'attribuer un rang social élevé aux activités ayant pour but la conservation des monuments et à ces monuments mêmes. Une telle conception du but et du rôle de la protection des biens culturels qui n'a pu être conçue et réalisée complètement que dans des conditions d'un régime socialiste, se fraye le chemin à travers le monde. Le fait que l'idée-maitresse de l'Année Internationale de La Protection des Monuments Historiques annoncée par l'UNESCO est justement le lien des monuments historiques à la communauté et ses besoins. Nous commençons cette Année Internationale de la Protection des Monuments Historiques fiers de nos succès remportés dans le domaine théorique et pratique de la conservation. La reconstruction des monuments historiques réalisée grâce à l'effort de toute la nation a fait que ces monuments deviennent un élément stable de la vie contemporaine de la communauté socialiste.